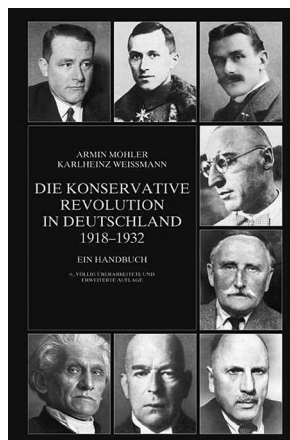

IFJÚKONZERVATÍVOK

A JUNGKONSERVATIV-CSOPORT A WEIMARI NÉMETORSZÁGBAN

P E T Ő Z O L T Á N

Aki foglalkozott már a konzervatív gondolkodás 20. századi eszmetörténetével, valószínűleg találkozott az ifjúkonzervatív vagy fiatal konzervatív (németül: *Jungkonservative*) kifejezéssel. A fiatal vagy ifjú szót itt természetesen nem elsősorban a különböző konzervatív irányultságú gondolkodók, írók, politikusok életkori sajátosságainak vonatkozásában kell érteni – habár kétségtelen, hogy amikor a csoportosuláshoz tartozók első írásaikat megjelentették és első politikai tetteiket végrehajtották, a legtöbben közülük fizikai-biológiai értelemben is fiatalnak számítottak. Az ifjúság gondolata azonban itt sokkal inkább a konzervativizmussal – ellenfelei által – gyakorta asszociált „avítság” vagy „öregesség” vádjának meghaladására utalt. Arra, hogy esetükben egy olyan új konzervatív, sőt újkonzervatív gondolkodásmódról és attitűdről van szó, amely nem egyszerűen a mindenkori *status quo* megőrzésére irányul, nem egyszerűen azt tartja szem előtt, hogy a „haladás” és a változás állandó ellenszelében megőrizze a bevált (vagy annak vélt/tartott) dolgokat, hanem a konzerváció aktusában egyúttal a társadalom megújítását, újra fiatallá tételét szeretné elérni. Ez a gondolat tulajdonképpen megegyezik a *re-formáció*, vagyis „újra-formálás” eredeti értelmével, természetesen nem a protestáns reformáció történeti értelmében véve, noha a német ifjúkonzervatívok között találunk több protestáns gondolkodót is. Inkább egy olyan újraformálás elképzelését érdemes itt alapul venni, amely – függetlenül az adott gondolkodó konkrét vallásfelekezeti elköteleződésétől vagy éppen el nem köteleződésétől – a „természetes teológia” és a vallási kinyilatkoztatás fogalmával egyaránt megalapozandó egyetemes (isteni, Isten által adott) eszmei világrend mindenkor érvényes alapeszméit igyekszik a térben és időben folyton változó fizikai lét feltételeihez adaptálni. Egy ilyen társadalmi-politikai nézetrendszer számára éppenséggel a kapitalista-liberális világrend számított „avítnak” és a spengleri civilizációfogalom értelmében vett társadalmi organizmus testét kikezdő elmeredésnek, késő kori elgyengülésnek, amelyben a kezdetek teremtő feszültsége egyre inkább alárendelődik a mindenható gazdasági mechanizmusnak. A társadalom ilyen fokú gazdaságfüggősége egy szenilis s ugyanakkor infantilis szellemi kultúrát hoz létre, amely határozott „megifjodásra” szomjazik – állították a weimari Németország ifjúkonzervatívjai.

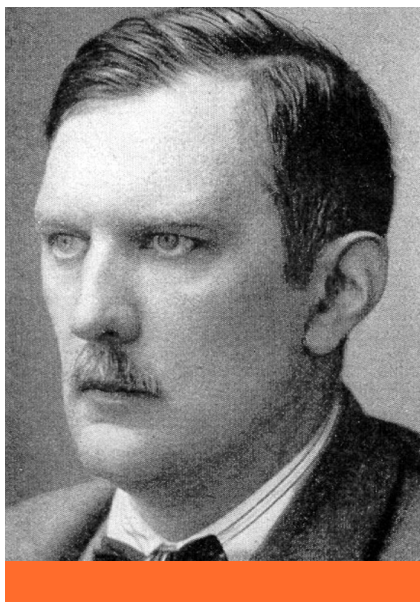

Armin Mohler alapműve, Karlheinz Weißmann bővítésében-szerkesztésében: *A konzervatív forradalom Németországban, 1918–1932* ([1950] 6. kiad. 2005)

KONZERVATÍV FORRADALMÁROK

Armin Mohler, a német konzervatív forradalom elemzésével kapcsolatos legkorábbi – és máig jelentős hatású – 1950-es doktori munka írója, a konzervatív forradalom öt csoportjaként a következőket határozta meg: nemzetiforradalmár (*Nationalrevolutionär*), ifjúkonzervatív, népi (*völkisch*), szövetségi (*bündische*) és paraszti (*Landvolk*).¹ Ugyan a szerző által vizsgált periódusban (az 1920-as és

1 Armin MOHLER: *Die Konservative Revolution in Deutschland 1918–1932. Ein Handbuch*. WBG, Darmstadt, 1989. 130–131.

Ifjúkonzervatívok – Arthur Moeller van den Bruck (1876–1925), Edgar Julius Jung (1894–1934) és Othmar Spann (1878–1950) (*Lebendiges Museum Online, Gedenkstätte Deutscher Widerstand, Universität Wien*)

'30-as évek Németországában) ezek a csoportok valójában nem léteztek ezeken a neveken, Mohler módszere mégsem önkényes: nézete szerint az eszmei rokonság és a hatástörténet elemzése különíti el az egyes csoportokat. Ugyan Mohler műve ma már számos kiegészítésre szorul, és számos tétele vitatható, az ifjúkonzervatívok esetében legalábbis, mi is elfogadhatjuk, hogy az általa ebbe a csoportba sorolt gondolkodók többsége, habár más és más hangsúlyokkal, de valóban rokon eszméket vallott.

Az ifjúkonzervatív elnevezés – ahogyan azt Mohler is hangsúlyozza – sok személy megjelölésére volt használatos, de legérvényesebb módon azokra, akik 1918-tól kezdve magukra nézve Arthur Moeller van den Bruck szellemi iránymutatását tekintették irányadónak, vagy legalábbis komoly hatással volt rájuk a nevezett gondolkodó munkássága, akit ilyen formában akár az ifjúkonzervatív irányzat „alapítójának” is tekinthetünk. Van den Brucknál az „ifjú” (*jung*) szótag mindenekelőtt a pusztán „megőrző” vagy „reakciós”, régi konzervativizmustól, még inkább ókonzervativizmustól (alt) való elhatárolódásra utalt. Mohler szerint az ifjúkonzervatív csoportot el kell határolni a két másik jelentős irányzattól, mindenekelőtt a nemzetiforradalmár csoporttól, amelyhez többek között az ismertebb nevek közül a korai Ernst Jünger, Ernst von Solomont és a nemzetibolsevik Ernst Niekisch is sorolja. Az ifjúkonzervatívok szerinte a nemzetiforradalmárok csoportjától annak révén különböztették meg magukat, hogy a társadalom – konzervatív szellemű – átalakítására/megváltoztatására irányuló forradalmi akarat az ő esetükben kevésbé volt hangsúlyos. A másik csoport, amelytől az ifjúkonzervatívok elkülönülnek, a népiek voltak. Az ifjúkonzervatívoknál nem vagy csak sokkal enyhébb formában jelentek meg azok a rasszista teóriák, amelyek Mohler szerint főként a népi irányzathoz köthetők (többek között Guido von List, Erich Ludendorff és Herman Wirth révén), habár főként az újabb kutatások fényében vitatható, hogy ezek a figurák egyáltalán a német konzervatív forradalom tágabb körébe tartoztak.²

Mohler szerint az ifjúkonzervatív elképzelések egy konkrétan megfogalmazott, világos társadalmi struktúra szükségességét hangsúlyozták. Államideáljuk egy államok feletti koncepció felé mutatott, amely legkorábban a Német Nemzet Szent Római Birodalmában talált megvalósulást. Egy egységes nemzetet nyugvó zárt nemzetállamot, mint túl szűk és túl modern megoldást, éppúgy elutasították, mint egy birodalmi jellegű, különböző etnikai csoportokon nyugvó állami felépítményt. Bismarck állameszméje éppen ezért éppúgy idegen (és túl protestáns) volt számukra, mint Hitleré. Ezen kívül Mohler hangsúlyozza: az öt csoport közül egyedül az ifjúkonzervatívoknál található meg lényegi és egyértelműen személyes kapcsolódás a kereszténységhez.³ Mohler ugyanakkor bizonyos ellentétet, feszültséget is látott az ifjúkonzervatívok többnyire katolikus-keresztény irányultságában és a konzervativizmus – szerinte – ciklikus időfelfogása között. Nézete szerint habár igaz, hogy a konzervatív gondolkodás és kereszténység sok pontban szorosan összefonódott, a konzervatív forradalom legtöbb képviselőinek nézetei és alapvető pozíciói, valamint a keresztény nézetek között nagyobb a különbség, mint az egyezés. Az alapvető különbséget Mohler a történelem értelmének különböző felfogásában látta: miközben a konzervatív forradalom a történelmet mindenkor

2 Vö. ROLF PETER STEFFERLE: *Die Konservative Revolution. Fünf biographische Skizzen.* Landtverlag, Berlin, 2019.

3 MOHLER: *I.m.* 172–176.

„létesülésben lévőként” (*im Werden*) ragadja meg, melynek végkimenetele kockázatos és kiszámíthatatlan, addig a keresztény történelemkép inkább egy „lineárisan felfelé irányított” (*linearen, aufwärtsgerichteten*) és „előre meghatározott fejlődést jelent, amely Krisztus halálától az utolsó ítéletig tart”. Tegyük mindehhez hozzá: habár Mohler feltevésében lehetnek részgazságok, az egész talán a leghelyesebb „árnyalatlanak” nevezni, hiszen a kereszténység és a történelem irányának lineáris s főként optimista felfogása nem igazán egyezik a keresztény eszkatológia számos jellegzetes tanításával, mint amilyen például az utolsó ítélet vagy a megigazulás tana. Tény azonban, hogy az ifjúkonzervatívokhoz közel álló személyiségek közül többen azon a véleményen voltak, hogy a keresztényeknek össze kell tudniuk egyeztetni a keresztény hitet a konzervatív forradalom céljaival.

Értelmezésében az ifjúkonzervatívokhoz tartozott mindenekelőtt Arthur Moeller van den Bruck, a korai Thomas Mann, báró Heinrich von Gleichen-Rußwurm, a Juniklub és később az ifjúkonzervatívok számára rendkívül fontos *Ring* folyóirat alapítója, Edgar Julius Jung, a paradigmátikus konzervatív forradalmár, valamint Othmar Spann osztrák közgazdász, filozófus és szociológus, de bizonyos korlátozásokkal Carl Schmittet is ide sorolhatjuk. A kevésbé ismert neveket említve a következőket találjuk: Hans Bogner, Friedrich Gogarten, Ulrich von Brockdorff-Rantzau, Hans von Seeckt, Wilhelm Stapel, Hermann Ullmann és August Winnig.

EMBEREK ÉS ESZMÉK AZ IFJÚKONZERVATÍV MOZGALOMBAN

Juniklub, *Das Gewissen*, Ring-Bewegung és „1914 eszméi”

A weimai Németország forradalmi-konzervatív mozgalmán belül az ifjúkonzervatív szárny főleg lapok, klubok, vitakörök és könyvkiadók köré tömörült, sajátos eszméiket ezeken keresztül terjesztették.

A Juniklub (Júniusi klub) volt a német ifjúkonzervatívok és egyben a német konzervatív forradalom egyik legfontosabb, korai szellemi műhelye. A klub eredetileg a versailles-i szerződés 1919. június 28-i aláírása elleni tiltakozásul és a baloldal berlini Novemberklubjának ellensúlyaként jött létre. Az alapítást eredetileg Hans Roesler, a Német Diákok Szövetségének egyik tagja kezdeményezte, Max Hildebert Boehm és Heinrich von Gleichen-Rußwurm báró részvételével, de a legnagyobb szellemi tőkével rendelkező, már emlegetett Moeller van den Bruck hamar átvette az irányítást. A vitakör alkalmanként naponta is összeülhetett, az itt találkozó értelmiségiek pedig – az ifjúkonzervatívok fent vázolt céljainak értelmében – elsősorban Németország politikai jövőjének konzervatív alapokon történő alakításáról cseréltek eszmét. A Juniklub legfőbb orgánuma a *Das Gewissen* (Lelkiismeret) című hetilap volt, az újság péntekenként jelent meg, tényleges példányszáma 1500–4000 között volt. Noha együttérzés mutatkozott a sikertelen Kapp-puccs iránt, a lap a Hitler-puccsot egyenesen „a hülyeség bűnének” minősítette.⁴ Moeller van den Bruck, a legjelentősebb korai ifjúkonzervatív publicistaként elsősorban a *Das Gewissen*-ben publikált, s több rovatot is vezetett, sőt sokan a Juniklubon belüli „titkos királynak” tekintették. 1928-tól a *Der Ring* (A gyűrű) című folyóirat vette át a *Das Gewissen* szerepét, amelyet a Ring Verlag tulajdonosa, a klub kapcsán már megnevezett von Gleichen-Rußwurm adott ki. A Juniklub Moeller van den Bruck 1925-ös halálát követő felbomlása után alakult meg a *Ring* folyóirat köré szerveződő mozgalom, a róla elnevezett Ring-Bewegung. A mozgalmat leginkább a nemzeti irányultságú szervezetek laza szövetségének lehet tekinteni, amely mivel a weimari köztársaság parlamenten kívüli

összeegyeztetni
a keresztény hitet a
konzervatív forradalommal

⁴ Armin PFAHL-TRAUGHBER: „Konservative Revolution” und „Neue Rechte”. Rechtsextreme Intellektuelle gegen den demokratischen Verfassungsstaat. Leske & Budrich, Opladen, 1998. 80–84.

nemzeti ellenzékéként is tekintett magára, szerette volna elérni, hogy valóban gyűrűszerűen integráljon minden erőt, amely a győztes hatalmak kényszerének tekintett új német államot nemzeti és konzervatív alapon ellenezte. A Juniklub helyére a Deutscher Herrenklub (Német urak klubja) lépett, amelyben a van den Bruckkal kisebb kérdésekben összekülönböző Gleichen-Rußwurm vette át az irányító szerepet.

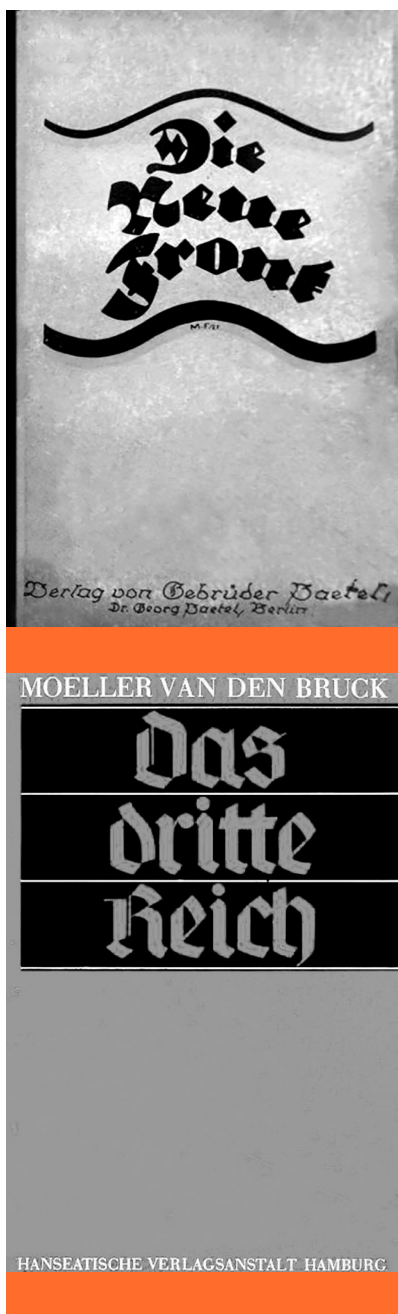
Főként a baloldali kritika hangoztatta, hogy a *Das Gewissen* és a későbbi *Ring* „1914 eszméinek” alapján állt. Ez a kifejezés mindenekelőtt Johann Plenge német szociológus könyvére megy vissza, aki 1916-ban jelentette meg *1789 und 1914. Die symbolischen Jahre in der Geschichte des politischen Geistes* című művét. Plenge élesen szembeállította egymással 1789 (szabadság) és 1914 (szervezés) eszméit. Érvelése szerint 1914 eszméje a német szervezet eszméjét jelenti, a „nemzeti egység államszocializmusát”.⁵ A későbbi, főként történelmi szóhasználatban azonban az „1914 eszméi” kifejezés egyszerűen egy elmarasztaló éllel hangsúlyozott „antiliberalis, antidemokratikus és korporativista” elgondolást kezdett jelenteni.⁶ Az ilyen értelmezések szerint az ifjúkonzervatívok az első világháborút a felsőbbrendű német saját lényeg (*Sonderwesen*) elleni megsemmisítő harcként tekintették, és azt hangoztatták, hogy az antantállamok gyűlöletből, irigységből és elkeseredettségből kirobbantott háborúja nem a német külpolitika céljai, a hadsereg, a gazdaság, hanem egyenesen a némettség lelke ellen irányult. A kritikusok szerint ebben az értelmezésben így a háború kikerült minden katonai, gazdasági és politikai kontextusból, s szinte üdvtörténeti minőséget kapott. Állításuk szerint „1914 eszméi” a „nacionalista-romantikus önképben gyökereztek”, miszerint is „Németország sajátos kultúráját képvisel”, az elmélet pedig a német háborús erőfeszítés ideológiai megalapozásában érte el tetőpontját, ezek az eszmék főleg az angol „szatócslerek”, a „gall felületesség” és „szláv despotizmus” ellen irányult.⁷

Nyilvánvaló, hogy bármennyi részgazság is lehet az efféle történelmi véleményekben, a képet jelentősen torzítja a leegyszerűsítő hangvétel, amely a *Das Gewissen*hez és a *Der Ring*hez hasonló konzervatív folyóiratok „polgárikultúra-ellenességére” helyezi a hangsúlyt, elfelejtkezve a sajátos német különút (*Sonderweg*) lehetséges építő jellegéről. Elfeledkezik arról, hogy a szellemi mozgalom, amelynek képviselőiben az ifjúkonzervatívok többsége elkötelezte magát, minden hibája és tévedése vagy éppen irreális helyzetértékelése ellenére is megjeleníthetett egy nemes törekvést. Megújítási törekvéseik ugyanis többnyire afelé mutattak, ami a lélek és szellem számára előnyös, nem pedig abba az irányba, ami a gazdaság személytelen folyamatai révén a termelés és a „hatékonyság” minden valódi kultúrát maga alá temető hatása számára kedvez.

Arthur Moeller van den Bruck

A már többször emlegetett Arthur Moller van den Bruck (1875–1925) az ifjúkonzervatív irányzat megalapítójának és legjelentékenyebb korai, irányadó gondolkodójának számított. Ottomar Victor Moeller néven látta meg a napvilágot, és nem egészen ötvenéves korában, érzékeny idegrendszerű író lévén, egy idegösszeomlást követően öngyilkosságot követett el.

Fő politikai munkája az 1923-ban megjelent *Das Dritte Reich* (A harmadik birodalom) volt, melynek eredeti címe *Das dritte Partei* (A harmadik párt) lett volna, jelezve, hogy a kapitalizmus Szkülájája és a kommunizmus Kharübdise között csak egy harmadik út, azaz a társadalom konzervatív szellemiségű, de radikális megújítása mentheti meg a németiséget. Van den Bruck

Újkonzervatív irodalom –
Az új front (1922) és Arthur Moeller van den Bruck A harmadik birodalom című, 1923-ban megjelent alapművének második kiadása (1931)

5 Hew STRACHAN: *The First World War*. I. köt. *To Arms*. Oxford U. P., Oxford, 2003. 1131–1132.

6 Lásd például: Hans MAIER: *Ideen von 1914 – Ideen von 1939? Zweierlei Kriegsanfänge*. <https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1990_4_1_maier.pdf>.

7 Hans-Ulrich WEHLER: *Das Deutsche Kaiserreich 1871–1918*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1977. 211.

radikálisan elvetette a „párturalmat”, önmagát azonban – sajátos értelemben véve – demokratának tekintette.⁸ Az Első Birodalomként a középkori Német Nemzet Szent Római Birodalmát fogta fel, a Második Birodalomként pedig a (vilmosi) Német Birodalmat, amely azonban szerinte csak afféle „köztes birodalomnak” nevezhető. A leendő Harmadik Birodalom van den Bruck szerint a nagynémet egyesülés és a belső társadalmi megnyugvás birodalma lehet, amelyben a „német értékek” kiteljesednek. A versailles-i békediktátum ratifikálása az így felfogott harmadikbirodalom-stáció eszméjét kimondottan időszerűvé tette a kortársak szemében. A mű megírásának pillanatában sokan érezhették úgy, hogy a nyugati antant által oktrojált szerződés igáját le kell rázni, és a parlamentarizmus „nyugati” rendszerét egy sajátosan „német” rendszerrel kell felváltani, egy olyan új birodalommal, amelyet a kortársak többféleképpen is neveztek. Az új birodalom azonban nem a vilmosi Németország feltámasztását jelentette volna, és „messianisztikus” funkciót is hordozott, bár nem egyértelműen a keresztény khiliazmus forrásaiból táplálkozott. Van den Bruck álláspontja szerint azt a dekadenciát, mellyel szemben az új birodalom kel föl, a Németországot és az európai kontinenst hanyatlásba döntő 1789-es francia forradalom és a 19. századi „progresszió” okozta.

A nemzetiszocialisták később hiába nevezték államukat „Harmadik Birodalomnak”, itt jobbra csak a név volt az, ami van den Brucktól származott [ráadásul a kifejezést voltaképpen tiltották, helyette a „Nagynémet Birodalom” (*Großdeutsches Reich*) volt a hivatalos elnevezés – *a Szerk.*]. Sokatmondó például, ahogyan nemzetiszocialista szempontból Helmut Rödel írta 1939-es *Rasse, Raum und Reich bei Moeller van den Bruck* című doktori értekezésében, hogy „a faji tényező téves megítélése” és „életidegen ideológiája” miatt van den Bruck nem a (náci) Harmadik Birodalom látnoka volt, hanem az „utolsó konzervatív”.⁹

Edgar Julius Jung¹⁰

Edgar Julius Jung (1894–1934) egyszerre volt gyakorlati politikus, szónok és vízionárius politikai gondolkodó: egy radikális és mély konzervativizmust képviselt, amelynek köszönhetően – még akkor is, ha Jung eszmevilága nem volt mentes bizonyos gondolkodási egyoldalúságoktól, személyisége pedig a túlzott reményektől – nemcsak az ifjúkonzervatívok, hanem az egész német konzervatív forradalom egyik legfontosabb alakjának tekinthető. Jung adta meg *magnum opus*ában, az 1927-ben megjelent, majd három évvel később átdolgozott *Die Herrschaft der Minderwertigen* (Az alacsonyrendűség uralma) című könyvében a konzervatív forradalom szellemiségének talán legátfogóbb képét, „konzervatív harci közösséget” (*Konservative Kampf-gemeinschaft*) alapított, és Franz von Papen, az első Hitler-kormány alkancellárja számára megírta a nemzetiszocializmust jobboldalról bíráló, 1934. június 17-én elhangzott marburgi beszédet.¹¹

Jung érett gondolkodását erőteljesen meghatározták ifjúkori intellektuális alapélményei: ilyen volt mindenekelőtt Nietzsche hatása, továbbá az, hogy a svájci Lausanne-ban Paretót hallgatta, Friedrich

Edgar Julius Jung művei:
Az alsóbbrendűség uralma első kiadása (1927) és A német forradalom jelentése (1933)

8 Vö. Kurt SONTHEIMER: *Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik. Die politischen Ideen des deutschen Nationalismus zwischen 1918 und 1933*. Deutscher Taschenbuch, München, 1994. 239.

9 Idézi: Ulrich PREHN: *Max Hildebert Boehm. Radikales Ordnungsdenken vom Ersten Weltkrieg bis in die Bundesrepublik*. Wallstein, Göttingen, 2013. 531.

10 Személyére lásd bővebben: Helmut JAHNKE: *Edgar Julius Jung. Ein konservativer Revolutionär zwischen Tradition und Moderne*. Centaurus, Pfaffenweiler, 1998.; Sebastian MAASS: *Die andere deutsche Revolution. Edgar Julius Jung und die metaphysischen Grundlagen der Konservativen Revolution*. Regim, Kiel, 2009.; PETŐ Zoltán: „A szellem arisztokratikus nemessége”. Edgar Julius Jung és a német konzervatív forradalom. *Magyar Szemle*, 2021/május–június; Uő: Edgar Julius Jung és a nemzetiszocializmus jobboldali kritikája. *Kommentár*, 2023/1.; Karlheinz WEISSMANN: *Edgar J. Jung: zur politischen Biographie eines konservativen Revolutionärs*. Förderstiftung Konservative Bildung und Forschung, Berlin, 2015. és Leopold ZIEGLER: *Edgar Julius Jung. Denkmal und Vermächtnis*. Wilhelm Braumüller Verlag, Wien, 1955.

11 Részleteket közöl a szerző fordításában: *Kommentár*, 2023/1. 38–39. (A szerk.)

Gundolfnál irodalomtörténetet, Heinrich Rickertnél pedig filozófiát tanult. Jelentősnek mondható továbbá Oswald Spengler reá gyakorolt hatása is, így gyakran és nagyrészt pozitívan hivatkozott Spengler kultúramorfológiájára, amelyet a filozófus főként *A nyugat alkonyában* (1918–22) fejtett ki. Spengler determinisztikus szemléletével ellentétben azonban Jung úgy vélte, hogy lehetséges a visszatérés egy egészséges társadalomhoz. Mindezt szellemileg egy vallási újjáéledés, politikailag pedig egy gyökeres megújulás által – hivatásrendi államreform és/vagy „felülről jövő forradalom” révén – tartotta megvalósíthatónak. Karlheinz Weißmann szerint Jung saját metapolitikáját úgy tekintette, mint egy arra irányuló próbálkozást, hogy Spengler követeléseit elvigye a konzekvenciáig, mégpedig egy dinamikus konzervativizmus értelmében, amely „mentesen minden reakciósságtól, a konzervatív-forradalmár alapelveit” követné.

Jung úgy látta, hogy Németországnak az I. világháborút lezáró külső vereége mintegy csak kifejezése annak a belső összeomlásnak, amelyet a liberális szelleme táplált; erről így fogalmazott:

„Mindenki látja, hogy a balliberalizmus uralma alatt drága értékek tűnnek el, köztük például szembe kell néznünk a nép közösségének feloszlásával. Melyek ezek az értékek? Autoritás és fegyelem, vezetői kötelességtudat és követői hűség, Isten és ember tisztelete, figyelem a jövőre, kötelezettségérzés az Egész irányában, hűség és bizalom a gazdasági folyamatok vonatkozásában, tisztelet érzése a nagyok felé és szigor minden alacsonyrendűséggel szemben. Ezek mind olyan értékek, amelyeket a világrenddel összhangban valónak [*weltordnungsmässig*] érzünk, és amelyeket ma egyre erősebben fenyegetnek.”¹²

Jung munkássága révén részesedni szeretett volna a „szellem forradalmából” (Karlheinz Weißmann), amely az általa áhított politikai forradalmat megelőzte, ennek érdekében még egy nyilvános követelést is megfogalmazott egy „új konzervatív ideológia” vonatkozásában – ebből idéztünk az imént. Jung egyértelműen Othmar Spann univerzalizmusának hatása alatt állt: eszerint az újjáépítés csak abban az esetben lehetséges, ha a társadalomban egy új értékérzés (*Wertgefühl*) jelenik meg, amely magát „egy új teljesség keresésében” valósítja meg.

Jung Németországon kívüli koncepcióval is rendelkezett: különösen az 1930-at követő írásai utalnak egy olyan nemzetekfeletti európai rend látomására, amely egy arisztokraták által vezetett birodalom ideáján nyugszik, ahol a vezetőket nem a származás teremti meg, hanem inkább valami olyasmi, amit „a szellem arisztokratikus nemességének” nevezett. Legfontosabb könyvéről, *Az alacsonyrendűség uralmáról* megírása után úgy nyilatkozott, hogy az „egy évszázad számára határozza meg az irányvonalakat”.¹³ A kötet második, 1930-as kiadása mindenekelőtt a „birodalmi gondolatot” helyezte a középpontba, egy olyan „európai államszövetség” gondolatát, amely jelentősen különbözött Richard Coudenhove-Kalergi Páneurópa-tervétől, hiszen a középkori államföderációk megújított elképzelését vázolta fel, de ezen kívül egy kisebb könyvet is megjelentetett *A föderalizmus mint világnézet* (1931) címmel, melyben többek között a németiség sajátos politikai szervezetét és birodalomépítő tendenciáit vizsgálta.

Othmar Spann

Othmar Spann (1878–1950) nemcsak az ifjúkonzervatív irányzat és a német konzervatív forradalom, hanem az egész német filozófiai, szociológiai és közgazdaságtani gondolkodás egyik kiemelkedő alakja volt. A Mohler által az ifjúkonzervatívokhoz sorolt Spann ennek ellenére azok közé tartozott, akik egy időre

12 Edgar Julius JUNG: *Was ist Konservativ?* Közli: WEISSMANN: *I.m.* 96.

13 Idézi: WEISSMANN: *I.m.* 22.

a szellem forradalma
megelőzi a politikai
forradalmat

közelebb sodródtak a nemzetiszocializmushoz, Carl Schmitthez hasonlóan a pártba is belépett, az 1920-as évek végén ugyanakkor az Alfred Rosenberggel való nézeteltérései miatt már 1931-ben kizárták. Később további ellentétbe került a nemzetiszocialistákkal: az 1938-as *Anschluss*t követően a Bécsi Egyetem tanári karán végzett nemzetiszocialista tisztogatások során Spann is visszavonulni kényszerült, aztán letartóztatását követően négy hónapra internálták a dachau koncentrációs táborba.¹⁴

Mozgalom –
A Nyugati front, 1918
 (Georg Wilhelm Pabst, 1930)
 című film moziplakátjának részlete
 (*Lebendiges Museum Online*)

¹⁴ Claus MÜHLFELD: *Rezeption der nationalsozialistischen Familienpolitik. Eine Analyse über die Auseinandersetzung*. F. Enke, Stuttgart, 1992. 187.

A katolikus Spann sajátos filozófiai metafizikát hozott létre, amely keresztény misztikus, platonista–hegeliánus, ugyanakkor társadalom- és közgazdaságtudományi forrásokon egyaránt alapult. Holisztikus, vagyis az egészre irányuló elméletét, amit ő univerzalizmusnak hívott, neve után spannizmusnak is nevezik.¹⁵ Ahogyan Békés Márton fogalmaz a filozófus kapcsán: „Spann professzor volt az, aki megvetette az ún. *univerzalista organikus társadalom-elméletet*, valamit az *univerzális tudomány (Ganzheitsforschung)* alapjait. Spann, mint neotomista idealista filozófus, [...] a rendi elv újrafelfedezésében, állami úton való bevezetésében és a demokratikus rendszer illetén felváltásában gondolkodott. [...] Európában a '20-as évektől fogva egy újfajta szellemi irányzat jelent meg: visszatérés a valláshoz, a romantika korában már előbb felfedezett irracionálishoz, az élet transzcendens és metafizikai megvilágításához, a mítosz és a misztika világához.”¹⁶

Spann a világot olyan „organikus struktúraként” írta le, amelyben – az élő szervezetek mintájára – a hierarchikusan felépített társadalmi egység (praktikusan az állam), éles ellentétben a liberalizmus ismeretelméletével, mindenkor elsőbbséget élvez az egyénnel szemben.¹⁷ Legjelentősebb társadalomfilozófiai műve, az egyetemi előadásain alapuló, 1921-ben megjelent *Der wahre Staat* (Az igazi állam) óriási hatással volt a későbbi hivatásrendi-korporativista gondolkodásra. Éles társadalmi-politikai kritikája többek között az egalitarizmus modern kori eszméjére irányult. A következő idézet éles fényben világítja meg Spann filozófiáját, és ugyanakkor jellemző az egész német ifjúkonzervatív áramlatra is:

„Egyenlősége mindannak, ami emberi arcot visel« – ha közelebbről megvizsgáljuk ezt a mondatot, csupán annyit jelenthet: végtére is mindannyian emberek vagyunk, emberek, akik egyenlő mértékben felelnek a legfőbb erkölcsi és isteni törvény előtt. De mi is rejlik eme egyenlőségben, mely alacsonyabb és magasabb rendűre, szegényre és gazdagra, kicsire és nagyra egyaránt érvényes? Csupán annyi, hogy az emberi méltóság mindenkit megillet, bűnözőt és szentet, zsenit és egyszerű embert egyaránt. [...] Ez viszont semmi esetre sem jelenti azt, hogy egyenlő emberek lennének, ahogy azt sem, hogy egyenlő mértékben lennének emberek, hiszen a bűnöző a szenthez képest kisebb részben ember, s nagyobb részben állat. A bűnözőben az embert tisztelni jó és helyénvaló, azonban nem helyes ugyanolyan mértékben tisztelni, mint a szentet. Egy ilyen egyenlőség éppen az emberi méltóságot sértené!”¹⁸

IFJÚKONZERVATÍV KÍSÉRLET

Az előbbiekben bemutatott folyóiratok, mozgalmak, gondolkodók és szellemi törekvések részei voltak egy általánosan elterjedt európai ifjúkonzervatív elképzelésnek, amely a két világháború közötti Németországban markánsan megjelent, habár a későbbiekben ekként aposztrofált gondolkodók magukat nem vagy ritkán nevezték így. A német ifjúkonzervatív irányzat kritikusai számára inkább utólagos történelmi konstrukciónak tűnik, habár kétségtelen, hogy az ide sorolt gondolkodókat benső eszmei kapcsolatok, szellemi rokonságok, hatások és bizonyos esetekben személyes barátságok is összekötötték egymással – ennek bemutatására tettünk kísérletet ezzel az írással. ■

15 Lásd bővebben: Helga GREBING: *Geschichte der sozialen Ideen in Deutschland. Sozialismus – Katholische Soziallehre – Protestantische Sozialethik. Ein Handbuch*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2015. 716–720.

16 BÉKÉS Márton: A rendiség felújítása. A hivatásrendiség egy lehetséges értelmezési módja. *Első Század*, 2006/1. 102. Kiemelés az eredetiben.

17 JONAS HAGEDORN: *Kapitalismuskritische Richtungen im deutschen Katholizismus der Zwischenkriegszeit = Kapitalismuskritik im Christentum. Positionen und Diskurse in der Weimarer Republik und der frühen Bundesrepublik*. szerk. Matthias CASPER – Karl GABRIEL – Hans-Richard REUTER, Campus Verlag, Frankfurt am Main, 2016. 123.

18 Lásd bővebben: Othmar SPANN: A társadalmi igazságosságról az univerzalizmus fényében. ford. BERKÓ Dániel, *Ars Naturae*, 2011/3–4.